

جمعیت بر لبه پرتگاه

شیب نزول آمار ولادت نوزادان همچنان ادامه دارد و طبق آمارهای رسمی در سال ۱۴۰۴ در مجموع ۸۹۲ هزار و ۲۸۲ مورد رخداد ولادت در کشور ثبت شد

که نسبت به سال ۱۴۰۳، ۸/۹ درصد کاهش داشت

■ زهرا چیدری

کاهش تولدها همچنان ادامه‌ه دارد؛ ۷۰سال پیش، ایران سالانه حدود یک میلیون نوزاد را به دنیا می‌آورد، اما چند دهه بعد، تعداد تولدها به بیش از ۲ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر رسید و کشور یکی از جوان‌ترین جمعیت‌های جهان را تجربه کرد. اکنون همان نم‌سودار، روایت دیگری را بازگو می‌کند؛ روایتی از کاهش مستمر موالید که در سال ۱۴۰۴، زاد و ولد را به پایین‌ترین سطح خود در هفت دهه گذشته رسانده است. طبق آمارهای رسمی در سال ۱۴۰۴ در مجموع ۸۹۲ هزار و ۲۸۲ مورد رخداد ولادت در کشور ثبت شد که نسبت به سال ۸/۹، ۱۴۰۳ درصد کاهش داشت. سال ۱۴۰۳ نیز نسبت به سال ۱۴۰۲ کاهش ولادت را تجربه کرده بود. بنابراین در سال‌های اخیر با یک شیب کاهشی در ولادت مواجه بوده‌ایم. ■ ■ ■

در چهار ماه نخست امسال ۲۷۷ هزار و ۳۷۱مورد رخداد ولادت ثبت شده که نسبت به چهار ماهه نخست سال گذشته ۶/۹ درصد کاهش داشته است. این روند کاهشی نشان می‌دهد سیاست‌های جمعیتی باید جدی گرفته شوند و بیش از هر زمان دیگری نیازمند جدیت در اجرای قانون جوانی جمعیت هستیم، قانونی که با وجود عبور از نیمه مدت زمان اجرای آزمایشی به نظر می‌رسد همچنان مهجور مانده است.

ضرورت حمایت از مادران برای فرزندآوری

اگرچه تصمیم‌گیری درباره فرزندآوری با مشارکت زوجین صورت می‌گیرد، اما بار اصلی به دنیا آوردن و مسئولیت مراقبت و بزرگ کردن کودکان بر عهده مادران است.

به همین خاطر حمایت از مادران و ایجاد حس آرامش و اطمینان در آنها و رفع دغدغه‌های آنها برای نگهداری و بزرگ کردن فرزندانشان از مهم‌ترین موضوعاتی است که می‌تواند تأثیری مستقیم روی مسئله جمعیت داشته باشد. این دغدغه‌ها، به خصوص در میان مادران شاغل بسیار پررنگ‌تر و حیاتی‌تر است تا حدی که این مادران همواره نگران آن هستند که پس از پایان مهلت ۹ ماهه مرخصی زایمان، کودک شیرخوارشان را که هنوز نیازمند مراقبت و حضور مادر است باید به دست که بسپارند تا شغلشان را هم از دست ندهند!

از سوی دیگر بر خلاف توصیه‌های متخصصان به تغذیه نوزادان تا دو سالگی با شیر مادر، پایان مرخصی ۹ ماهه مادران و بازگشت آنها به محل کار معمولاً مقدمه‌ای بر گرفتن کودکان از شیر مادر است، اگرچه طبق قانون دو نیم ساعت برای شیر دادن به نوزاد برای مادران شاغل در نظر گرفته شده، اما در عمل شرایط کاری مانع از حضور مادر در کنار فرزند و شیر دادن او می‌شود.

دبیر ستاد ملی جمعیت هم با تأکید بر ضرورت حمایت از زنان می‌گوید: «موضوع بسیار مهم برای زنان، چه زنان شاغل و چه زنان غیر شاغل، حمایت از آنها برای فرزندآوری است. زنان شاغل به شدت به مهد کودک، اتاق مادر و کودک و مراکز مراقبت از کودکان نیاز دارند و این موضوع بسیار مهم است. زنان خانه‌دار نیز به چنین حمایت‌هایی نیاز دارند؛ آنها نیز نیاز دارند زمانی را برای استراحت و رسیدگی به خود و رفع خستگی اختصاص دهند.»

به گفته وحید دستجردی، یکی از مشکلات جدی این است که برخی زنان وقتی از محل کار خود با یک پست مدیریتی برای زایمان خارج می‌شوند، پس از بازگشت به همان پست مدیریتی بازمی‌گردند.

حمایت‌های پس از فرزندآوری باید به صورت کامل انجام شود

مدیران باید حمایت از زنانی را که از دواج می‌کنند، فرزند می‌آورند و باید به خانواده و فرزندان خود رسیدگی کنند، در دستور کار قرار دهند. باید از زنان در اشتغال، فرزندآوری و ایفای نقش خانوادگی حمایت کنیم و قوانین نیز باید حامی خانواده و فرزندآوری باشند، به‌ویژه در زمینه مراقبت از کودکان، مراکز نگهداری و مهدکودک‌ها.

زنان معور رشد جمعیت

علیرضا رئیس‌ی هم در آیین بزرگداشت روز جهانی جمعیت با موضوع ازدواج جوانان و تأثیر آن بر شاخص‌های جمعیتی و فرزندآوری، توجه به زنان را به عنوان یک محور مهم در موضوع جمعیت ضروری دانست که بعضی از مدل‌های جمعیتی دنیا بر این مهم تمرکز دارد. به گفته وی، این پرسش که چگونه می‌توان میان اشتغال، ازدواج و فرزندآوری زنان تعادل ایجاد کرد، پرسشی نیست که صرفاً مردم یا خود زنان باید به آن پاسخ دهند، بلکه سیاست‌گذاران و مسئولان باید برای آن راهکار ارائه کنند.

از نگاه رئیس‌ی در تحلیل مسائل جمعیتی نیز باید از نتیجه‌گیری‌های ساده‌انگارانه پرهیز کرد. اینکه با افزایش سطح سودا و اشتغال زنان، میزان فرزندآوری کاهش یافته است، به این معنا نیست که برای افزایش جمعیت باید زنان را از تحصیل یا اشتغال بازداشت. چنین نتیجه‌گیری می‌تواند به سیاست‌گذاری‌های نادرست و حتی خطرناک منجر شود. بنابراین سیاست‌گذار باید به جای محدود کردن انتخاب‌های زنان، شرایطی ایجاد کند که یک زن بتواند هم شاغل باشد، هم ازدواج کند و هم فرزندآوری داشته باشد. این موضوع وظیفه حکمرانی است و نمی‌توان مسئولیت آن را بر دوش مردم گذاشت.

تفریق ۴۱میلیون نفر از فرزندآوری

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های رشد جمعیت موضوع ازدواج جوانان است. هر زن یا مردی که از سن مناسب ازدواج عبور کند و به تجد قطعی برسد بدین معناست که فرصت بالقوه‌ای برای رشد جمعیت را

از دست داده‌ایم. بگذریم از اینکه افزایش آمار تجرد در کشور چه در زندگی فردی افراد و چه در بحث‌های اجتماعی و سطح کلان جامعه آثار و تبعات گسترده‌ای دارد که باید دید آیا جامعه برای مواجهه با این تبعات آماده است یا خیر!

با نگاهی به دقیق‌ترین و علمی‌ترین آمار مرتبط با ازدواج و تجرد متوجه می‌شویم در حوزه ازدواج جوانان وضعیتمان اصلاً مناسب نیست، موضوعی که یکی از اثرگذارترین عوامل در رشد نرخ باروری و جمعیت محسوب می‌شود.

بنا بر تأکید مرصیه وحید دستجردی، دبیر ستاد جوانی جمعیت، براساس آمار قطعی، ۷ میلیون و ۲۵۰هزار مرد مجرد ۵۴تا ۲۰ساله در کشور داریم. همچنین تعداد زنان مجرد ۱۵ تا ۴۹ساله، یعنی در سنین باروری، ۶میلیون و ۹۲۰هزار نفر است. بنابراین مجموع این دو گروه، حدود ۱۴ میلیون نفر است و افرادی که پایین‌تر از این سنین هستند، در این آمار محاسبه نمی‌شوند.

وی درباره آمار زنان همسر فوت شده و زنان طلاق گرفته نیز می‌گوید: «در سال ۱۴۰۰، تعداد زنان ۱۵ تا ۴۹ساله که همسرشان فوت شده، حدود ۲۸۹هزار نفر بوده، در حالی که اگر همه زنان بالای ۱۵ سال، بدون تعیین سقف سنی، محاسبه شوند، تعداد زنان همسر فوت‌شده به حدود ۲میلیون و ۵۸۰هزار نفر می‌رسد. همچنین تعداد زنان ۱۵ تا ۴۹ساله طلاق گرفته، یک میلیون و ۲۶۴هزار نفر است و اگر همه زنان بالای ۱۵ سال را در نظر بگیریم، این رقم به حدود یک میلیون و ۸۳۰هزار نفر می‌رسد.»

تأثیر بحران کاهش ۴۰درصدی از دواج بر جمعیت

براساس داده‌های سازمان ثبت‌احوال کشور، شمار ازدواج‌های ثبت

شده از حدود ۷۹۵هزار مورد در سال ۱۳۹۲ به ۴۸۱ هزار و ۳۹۵مورد در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. در واقع کاهشی نزدیک به ۴۰درصد اتفاق افتاده است و در ادامه این روند نزولی، در سال گذشته تعداد ۴۳۱هزار و ۶۷۲واقعه ازدواج به ثبت رسیده است، یعنی در بازه دو ساله نیز حدود ۱۰درصد کاهش اتفاق افتاده و در واقع میزان ازدواج در کشور طی ۱۲ سال گذشته، تقریباً ۵۰درصد کاهش داشته است. از سوی دیگر طبق اعلام رسمی سازمان ثبت‌احوال از تازه‌ترین آمار وضعیت تجرد کشور، ۷میلیون و ۳۵۵هزار نفر مرد مجرد در گروه سنی ۲۰تا ۵۴سال و ۶میلیون و ۹۲۹هزار و ۵۶۸نفر زن مجرد در گروه سنی ۱۵ تا ۴۹سال هستند. با نگاهی به کاهش ۵۰درصدی ازدواج طی سال‌های اخیر و آمار بیش از ۱۴میلیون جوان مجرد در سن ازدواج که نشان از روند افزایشی سهم تجرد در گروه‌های سنی فعال ازدواج دارد، زنگ خطری جدی نسبت به تحولات جمعیتی کشور به صدا در می‌آید، چرا که مسئله ازدواج بخش مهمی از تحقق اهداف جمعیتی را به دنبال خواهد داشت.

وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز با توجه به اهمیت همین موضوع در مسئله جمعیتی کشور طی هفته‌های گذشته بیان کرد: «اول بحث عدم تمایل به فرزندآوری نیست، بحث عدم ازدواج است؛ سطح تمایل

هشدار درباره افزایش زنان سرپرست خانوار

چلک، با تداوم کاهش ازدواج و فرزندآوری و افزایش طلاق، شاهد افزایش شمار زنان سرپرست خانوار خواهیم بود

به گفته معاون سلامت اجتماعی سازمان بهزیستی کشور، اگر تدابیر همه‌جانبه و کارآمد اتخاذ نشود کشور باید برای مواجهه با شمار بیشتری از زنان سرپرست خانوار آماده شود.

وی توانمندسازی را یکی دیگر از سیاست‌های مهم در حوزه رفاه و تأمین اجتماعی عنوان کرد؛ هدف از این سیاست باید کاهش روش‌های مبتنی بر تأمین مستقیم نیاز و افزایش توانایی‌های فردی و خانوادگی برای تأمین نیازها باشد.

بنا به تأکید چلک، بررسی سیاست‌های تدوین و اجراشده نشان می‌دهد در اجرای این رویکرد موفق نبوده‌ایم، به‌گونه‌ای که برخی زنان سرپرست خانوار که می‌توانستند در سال‌های ابتدایی تحت پوشش قرار

گرفتن از چرخه حمایت خارج شده و زندگی مستقل داشته باشند، همچنان در سنین بالاتر نیازمند دریافت مستمری هستند و افزایش سن، شرایط توانمندسازی آنان را دشوارتر می‌کند.

معاون سلامت اجتماعی سازمان بهزیستی کشور همچنین بر اهمیت سیاست کارگس‌تری تأکید کرد. این سیاست برخلاف حمایت مستقیم با ایجاد زمینه اشتغال، امکان تأمین نیازهای فرد توسط خود زنان سرپرست خانوار یا اعضای خانواده آنان را فراهم می‌کند. تسهیلات اشتغال‌زایی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و خرید تجهیزات کار از جمله برنامه‌هایی است که در این چارچوب در کشور اجرا شده است.

به فرزندآوری در بین کسانی که ازدواج کردند در سطح مناسبی قرار دارد. حداقل ۳۵درصد خانم‌ها و آقایان که در سنین باروری هستند مجردند که تابع مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سایر مسائل است که باید روی آن کار شود.»

فرصت اندک تا بسته شدن پنجره جمعیتی

زنان ۱۸ تا ۴۹سال بار فرزندآوری را بر دوش دارند و با تغییرات آمارهای جمعیتی و خروج زنان از سن مناسب فرزندآوری، رفته رفته توان جمعیتی جامعه تهی شده و اصلاح روندهای جمعیتی کم‌کم غیرممکن می‌شود. این اتفاقی است که با افزایش سن زنان دهه شصتی که بیشترین میزان موالید طی سال‌های اخیر را به خود اختصاص داده بودند در حال رخ دادن است.

به گفته دبیر ستاد جوانی جمعیت، تا بسته شدن پنجره جمعیتی کشور حدود ۱۵ تا ۲۰سال فاصله داریم. امیدواریم از این فرصت استفاده کنیم و مشکلاتی را که در این سال‌ها داشته‌ایم و کاهش‌هایی را که تجربه کرده‌ایم، جبران کنیم و بتوانیم بر آینده ایران تأثیرگذار باشیم. از نگاه وی، تنها می‌توانیم در این فرصت کاری بکنیم. امیدآفرینی، کار رسانه، هنر و تبلیغ از جمله اقداماتی است که باید انجام شود. در کنار آن، ستاد ملی جمعیت و دستگاه‌های مختلفی که با قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مرتبط هستند نیز باید به وظایف خود عمل کنند.

اثر دومینویی کاهش ازدواج بر جمعیت

داده‌های پایگاه جمعیت کشور نشان می‌دهد که در طی تقریباً یک دهه اخیر، نرخ باروری فرزند اول از حدود ۸/۴ به حدود ۰/۵۷ کاهش یافته و نرخ باروری فرزند دوم نیز از حدود ۰/۷۲ به حدود ۰/۴۶ رسیده است. در حالی که تغییرات در تولد مراتب سوم، چهارم، پنجم و بالاتر با این شدت نبوده است.

به گفته علیرضا ساجدی، رئیس مرکز رصد جمعیت سازمان ثبت‌احوال کشور، وقتی بیشترین کاهش نرخ باروری در فرزند اول اتفاق افتاده است، این موضوع نشان می‌دهد بحث ازدواج باید در سیاست‌گذاری جمعیتی در اولویت قرار گیرد و فرزند اول ارتباط مستقیمی با ازدواج دارد و در صورتی که از دواج کاهش پیدا کند، طبیعتاً تولد فرزند اول نیز کاهش خواهد یافت.

ساجدی با اشاره به تفاوت نرخ باروری فرزند اول و دوم می‌گوید: «فاصله نرخ باروری فرزند اول و دوم در سال ۱۳۹۵ حدود ۰/۱۲ بود، اما این فاصله در سال ۱۴۰۴ به حدود ۰/۶ رسیده است و این موضوع نشان می‌دهد خانواده‌هایی که وارد مسیر فرزندآوری شده‌اند، تمایل نسبتاً بیشتری به داشتن فرزند دوم دارند. با این حال، کاهش ازدواج تاخیر در تولد فرزند اول باعث می‌شود این تمایل نتواند به اندازه کافی نرخ باروری کل کشور را افزایش دهد.»

در واقع مسئله مهم دیگر، فاصله میان ازدواج و تولد فرزند اول است، موضوعی که به مراتب مجدداً تأثیر زیادی بر آمار تولد فرزندان بیشتر ایجاد می‌کند و زوجین به دلیل داشتن نگرانی‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی این تصمیم را به تعویق می‌اندازند.

تغییر ساختار جمعیت چالش اصلی کاهش نرخ باروری

آنتور که معاون بهداشت وزیر بهداشت گفته، تا ۲۸ سال آینده از هر سه نفر یک نفر سالمند است.

وی تصریح کرد: «ما فقط در مورد جمعیت صحبت نمی‌کنیم، مسئله تغییر ساختار جمعیت نیز هست و تا ۲۸ سال آینده از هر سه نفر یک نفر سالمند است، پس باید در دو جبهه جوانی جمعیت و داشتن سالمندان فعال و سالم کار کنیم، اما لازم است در حوزه سیاست‌گذاری، جامعه را برای سالمندان مهیا کنیم.»

معاون وزیر بهداشت با طرح این پرسش که آیا جوانان ما تمایل به داشتن فرزند دارند، گفت: «پاسخ مثبت است، اما چرا ازدواج نمی‌کنند و اگر ازدواج کرده‌اند چرا صاحب فرزند نمی‌شوند؟ این مشکل را نباید سیاست‌گذاران به گردن مردم بیندازند، بلکه باید موانع را برداریم تا جوانان ازدواج کنند. جوان امروز نیازمند شغل، درآمد و اطمینان از آینده است تا ازدواج کند.» به گفته رئیس، براساس یک نظرسنجی جهانی، دوسوم جوانان ازدواج را مهم‌ترین آرمان زندگی خود می‌دانند. ۸۰درصد جوانان امید به داشتن فرزند دارند و حداقل دو فرزند می‌خواهند. ۸۰درصد نیز ابراز کردند کودکان برای آنها امید و شادی به بار می‌آورند. دوسوم پاسخ‌دهندگان نیز نسبت به آینده پاسخ مثبت داشته‌اند، اما امید مالی، اقتصادی، مسکن و اشتغال را به عنوان موانع ازدواج مطرح کرده‌اند.

مراقب تقلیل جایگاه ستاد جوانی جمعیت باشیم

در حوزه جمعیت نمی‌توان با سیاست‌های خطی و تک‌بعدی به نتیجه رسید. کاهش جمعیت خود یک معلول است، نه علت. بنابراین برای اصلاح این روند باید مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی که به کاهش فرزندآوری منجر شده‌اند، شناسایی، تحلیل و برطرف شوند و حتی اگر جمعیت را هم زیاد کنیم باید به یاد داشته باشیم سالمندی جمعیت اجتناب‌ناپذیر است.

سیاست جمعیتی موفق، نیازمند نگاه شبکه‌ای و بررسی همزمان مجموعه‌ای از عوامل و علل مؤثر بر رفتار جمعیتی است. از سوی دیگر با برخورد انفعالی در برابر اجرای قانون جوانی جمعیت یا تغییر و تقلیل ساختارهای طراحی شده برای جوانی جمعیت همچون ستاد ملی جوانی جمعیت، تنها اتفاق سخت‌تر کردن مسیر برای دستیابی به نرخ رشد جایگزینی ۵/۷ و بیرون آمدن از تله و سیاه چاله جمعیتی است.